

שאמר לנבוכדנצר, [ב ז] "אנת מלכא, רעיונך על משכבך סליקו!" [מעין מה שעלה במחשבתך ביום, חלמת על משכבך].

ואיבעית אימא: מהכא למדו שמראין לו רק מהרהורי לבו: דכתיב [שם] "ורעיוני לבבך תנדע".

אמר רבא: תדע שאכן כך הוא, דהרי לא מחוהו [מראים] ליה לאינש בחלומו, לא דקלא דדהבא [דקל מזהב] ולא פילא דעייל בקופא דמחטא [פיל שנכנס בתוך נקב המחט], ובהכרח שדברים שאינם עולים על דעתו בהקיץ, אף בחלום אינם נראים לו. (55)

אמר ליה קיסר רומי [שהיה טרוד במלחמה עם הפרסים] לרבי יהושע ברבי חנניא: אתם היהודים אמריתו על עצמכם דחכמיתו טובא. אימא לי מאי חזינא [אראה] בחלמאי?

אמר ליה רבי יהושע: חזית בחלומך, דמשחרי לך [עובדים לפניך עבודת המלך] פרסאי, וגרבי בך [ושובים אותך], ורעיי בך

שקצי בחוטרא דדהבא [מעמידים אותך לרעות שקצים במקל זהב].

הרהר בה הקיסר כוליה יומא, ולאורתא חזא כן בחלומו! וכמו שמצינו לעיל, שאין מראין לאדם אלא מהרהורי לבו. (1)

אמר ליה שבור מלכא [מלך פרס] לשמואל: אמריתו דחכמיתו טובא. אימא לי, מאי חזינא בחלמאי?

אמר ליה: חזית בחלומך, דאתו רומאי ושבו לך בשבי, וטחנו בך קשייתא ברחיאי דדהבא [יכופו אותך לטחון גרעיני תמרים קשים ברחיים של זהב].

הרהר בה כוליה יומא, ולאורתא חזא כן בחלומו.

בר הדיא, מפשר [פותר] חלמי הוה, מאן דיחיב ליה אגרא, היה מפשר ליה את חלמו למעליותא [לטובה]. ומאן דלא יהיב ליה אגרא, היה מפשר ליה את חלמו לגרעותא. (2)

55. החתם סופר [ריש מקץ] כתב שמכלל זה הבין פרעה שחלמו על הפרות והשבילים הוא אות מהשמים, ולכן אמר "לא רעיתי כנהה בכל ארץ מצרים לרוע", והיינו שלא היו פרות כאלו במחשבותי מעולם, ובהכרח אין זה חלום מהרהורי לבי.

1. ביאר הגר"א שבכך הראה רבי יהושע את חכמתו, כי חכמה גדולה היא להכיר את טבע האדם, ולדעת ממה יתפעל ומה ישפיע על חלומותיו.

2. בבן יהוידע ביאר שבר הדיא נולד במזל של פותר חלומות לפי ממון שיקבל, ואלו שפתרונום

אך חלומות יוסף שהיו בשני זמנים אין בהם הוכחה שממהר ה' לעשותם. ויתכן שלכן "אביו שמר את הדבר", כי כיון שלא היו בלילה אחד ידע שיתכן ויתקיימו אחר זמן רב, ומשום כך לא נאמר "ויקנאו בו אחיו" אלא אחר החלום השני, שמוכיח שיתקיים [אך לביאור המהרש"א, כיון שהיה בשני לילות אין בו מעלת כחלום שנשנה]. וראה באור החיים [לו ה] שצידד כי את החלום הראשון שראה יוסף, לא ספרו לאחיו, ויתכן שלא ספר עד שנכפל פעמיים, ולביאור המהרש"א יתכן שבתחילה ראה פעמיים אותו חלום, ולא סיפרו כשנים, כי רק כאשר יש בו שינוי מראה הוא מוכיח שיתקיים.

אבי ורבא חזו שניהם חלמא זהה, ובאו לבר
הדיא שיפתור להם את חלומותיהם, (3) אביי
יחיב ליה לבר הדיא זוזא, ורבא לא יחיב ליה
דבר.

אמרי ליה אביי ורבא לבר הדיא: אקרינן
[הקריאו לפנינו] בחלמיין את הפסוק [דברים
כח לא] "שורך טבוח לעיניך ולא תאכל
ממנו"!

לרבא אמר ליה: פתרון חלומך הוא, כי
ה"שור" מרמז על פרנסה, וכפי שראית אותו
טבוח ומת, כך יהא פסיד עסקך, ותתקלקל
פרקמטיא שלך לגמרי, ולא אהני [ינעם] לך
למיכל שום מאכל מרוב עוצבא דלביך! (4)

ואילו לאביי אמר: ה"שור" מרמז על פרנסה,
וכפי ש"שור טבוח" הוא אוכל משביע, כך

מרווח עסקך, ולא אהני לך למיכל מרוב
הדיא [שמחה] דלביך!

עוד אמרי ליה אביי ורבא לבר הדיא: אקרינן
בחלומותינו את הפסוק [שם מא] "בנים
ובנות תוליד ולא יהיו לך, כי ילכו בשבי".

לרבא אמר ליה: כבישותיה! יתקיים בך קרא
כפשוטו, שהוא עתיד רע. (5)

לאביי אמר ליה: בנך ובנתך יהיו נפישו,
ומנסבא בנתך לאנשים מעלמא. ומדמיין
באפך כאלו דקא אזלן בשביה!

עוד אמרו לו: אקריין בחלומותינו את
הפסוק [שם לב] "בניך ובנותיך נתונים לעם
אחר"!

היה לטובה ניתן בלבם רצון לתת שכרו, ומה
שרבא כעס עליו [בסמוך] הוא משום שיכל לומר
את הפתרון דרך רמז, ומה שאמרו בפה מלא היה
מפני צרות עינו. ובעקידת יצחק [שער כט] כתב
שהיתה זאת תחבולה גדולה להגדיל שכרו
שהנפתרים יחשבו שבאמת הפתרון תלוי בשכר.

3. הראשונים תמהו, איך יתכן שהיה פותר
בפניהם חלום זהה בשני אופנים הפוכים, ואיך
שבו ובאו לפניו שוב ושוב. וכתב הריטב"א
שלא שמעו זה את פתרונו של זה [ואף שבסמוך
אמרו "לסוף אזל רבא לחודיה" – גם כשבאו
יחד ענה לכל אחד בנפרד].

עוד כתב שהם לא ידעו כלום בחכמת פתרון
חלומות, והיו סבורים שעונה לכל אחד כפי
טבעו מזגו ומזלו [והיינו שפותרי החלומות היו
מבררים את מערכת המזלות של השואל, ויכולים
לפתור חלום אחד באופנים שונים לפי מזלות
החולמים, וסבר רבא שהחלום תלוי בפתרונו, רק

כאשר אינם יודעים לפותרו על פי מזלו], עד
שמצא רבא את פנקסו שנפל ממנו וגילה שכל
פתרון תלוי בדבורו, [ואפילו אם יודע מזלו], וכל
רעותיו מחמת צרות עינו, וראה יד דוד.

4. כתב הצ"ח בחלום זה לא פתר לו כמו
בסמוך, שירע לו כפשוטו של מקרא, והיינו
שימות שורו – כי ידע שלרבא אין שור. ובבן
יהודיע דחה שהרי הפתרון נסוב גם על העתיד,
ויכל לומר לו שיקנה שור וימות, ע"ש.

5. ביאר המהרש"א שבמקרא זה פתר לו
כפשוטו, כי יתכן שיבואו אנסים ויחטפו רק את
בניו של איש אחד, אך את הפסוקים "שורך
טבוח לעיניך" ו"בניך ובנותיך נתונים לעם אחר"
הטה מפשוטם וביארם כמשל, משום שלא יתכן
שיקחו מאדם לעיניו את שורו או את בניו
ובנותיו, אלא אם כן כבשו את עירו, ונמצא שאם
יפתור כך לרבא שהוא בן עירו אף הוא יהא

לאביי⁽⁶⁾ אמר ליה: בנך ובנתך יהיו נפישין, את אמרת להשיאם לקריבך, ואילו היא [אשתך] אמרה להשיאם לקריבה [לקרובה]. ואכפה [ותכפה] לך אשתך, ויהבת להון – את בניך ובנותיך – לקריבה, דהוי בעיניך כ"עם אחר".

לרבא אמר ליה: דביתהו שכיבא [תמות אשתך]. ואתו בניה ובנתיה לידי אתתא אחריתי שתשא לך לאשה אחריה.⁽⁷⁾ וכדאמר רבא אמר רב ירמיה בר אבא אמר רב: מאי דכתיב "בניך ובנותיך נתונים לעם אחר" זו אשת האב, שנשא לו לאחר מות אשתו הראשונה, ונמצא שבני הראשונה גדלים אצל אם חורגת, ואין רחמיה עליהם כמו אמם יולדתם.

עוד אמרו אביי ורבא לבר הדיא: אקרינן בחלומין את הפסוק [קהלת ט ז] "לך אכול בשמחה לחמך!"

לאביי אמר ליה: מרווח עסקך, ואכלת ושתית וקרית פסוקא מחרוזא דלבך!

לרבא אמר ליה: פסיד עסקך, טבחת ולא אכלת ושתית מרוב צערך וקרית לפחוכי [להפיג את] פחדך.

עוד אמרו אביי ורבא לבר הדיא: אקרינן בחלומותינו את הפסוק [דברים שם לח] "זרע רב תוציא השדה" [וסוף הפסוק הוא "ומעט תאסוף, כי יחסלנו הארבה"].

לאביי אמר ליה: פתרון חלומך מרישיה דקרא, והיינו ששדך יוציא זרע רב.⁽⁸⁾

לרבא אמר ליה: פתרון חלומך מסיפיה דקרא, והיינו שרוב הפירות שיגדלו בשדך לא ישארו בידך.

עוד אמרו אביי ורבא לבר הדיא: אקרינן בחלומותינו את הפסוק [שם מ] "זיתים יהיו לך בכל גבולך" [וסופו הוא "ושמן לא תסוך כי ישל זיתך"].

לאביי אמר ליה: פתרון חלומך מרישיה

בכלל פתרון זה, ולכן נקט פתרון ששייך באדם פרטי בלבד.

6. בבן יהוידע העיר שבשני החלומות הראשונים הקדים לפתור לרבא, ומכאן ואילך הקדים לאביי, וביאר, שרצה להזיק ביותר לרבא, ולכן נזהר שלא לומר פתרון טוב על חלום זה, כדי שלא יחלש לפני שיפתרנו לרע, אך אח"כ הכריחו אביי [ששילם לו] לפתוח בפתרונו הטוב, כדי לחזק פתרונו לטוב.

7. ראה ביאור המהרש"א [בהערה 5] למה לא אמר לו גם בפתרון זה "כבישותא", כדלעיל, והצל"ח ביאר, שבר הדיא ראה כי אם יפתור כן נמצא שהוא שוה לפתרון החלום הקודם, ומתן

שנאתו רצה להוסיף לו עוד פורענות. והוסיף כי אולי בגלל זה אמר לו רבא לבסוף "בכולהו אנא מחיל לך, לבר מברתיה דרב חסדא" שהרי אף שלא רצה לפותרו לטוב, היה יכול לומר לו "כבישותא", ולכל הפחות לא להוסיף לו רעה נוספת.

8. פשוטו של מקרא הוא שיוציא זרע רב אל השדה כדי לזרעו, ולא יזכה לאוספו, וכן הוא בתרגום, ונמצא שהפתרון הוא בלשון מושאל. אך הש"ך [חומ"מ שטז ה] ביאר כהבנת בר הדיא, שכוונת הכתוב שהשדה תוציא זרע רב, ו"שדה" היא לשון נקבה, וראה רש"ש ב"ק נח ב, תוד"ה שמין].

דקרא, וכפשוטו ש"זיתים יהיו לך".

ואילו לרבא אמר ליה: פתרון חלומך מסיפיה דקרא, והיינו שלא תהנה משמנן.

עוד אמרו אביי ורבא לבר הדיא: אקרינן בחלומותינו את הפסוק [שם י] "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך, ויראו ממך".

לאביי אמר ליה: נפק לך שמא דריש מתיבתא הוית, ומתוך כך אימתך נפלת בעלמא!

לרבא אמר ליה: בדיינא דמלכא [אוצר המלך, שרק הוא נכנס בו "בדד"] אתבר על ידי גנבים, ויחשדוך בכך, ומתפסת בעוון גנבי. ודייני כולי עלמא ["כל עמי הארץ"] קל וחומר מינד: שאם רבא נחשד בכך, כל שכן שאנו עלולים להחשד. והיינו "ויראו ממך", כי מחמת תפיסתך יפול פחד על הבריות.

ואכן כפי שאמר כך קרה, למחר אתבר בדיינא דמלכא. ואתו שוטרי המלך ותפשי ליה לרבא.

עוד אמרי ליה אביי ורבא לבר הדיא: חזן חסא על פום דני [ראינו בחלומותינו חזרת על פי חבית] ושניהם היו סוחרים ביין.

לאביי אמר ליה: עיף [כפול] יהא ריוח עסקך, כחסא שהיא רחבה וכפולה.

ואילו לרבא אמר ליה: מריר יהיה עסקך כי חסא! — יהיה מר ושנאוי על הכל, ולא

יקנוהו.

עוד אמרי ליה אמרו אביי ורבא לבר הדיא: חזן בחלומותינו בשרא על פום דני!

לאביי אמר ליה: בסים חמרך [יין] יהיה משובח, ואתו כולי עלמא למזבן בשרא וחמרא מינד!

לרבא אמר ליה: תקיף [יתמיץ] חמרך, ואתו כולי עלמא למזבן בשרא ולמיכל את הבשר ביה [ביינך שנעשה חומץ], כי כן היה דרכם לטבל את הבשר בחומץ.

עוד אמרי ליה אביי ורבא לבר הדיא: חזן בחלומותינו חביתא דתלי בדיקלא!

לאביי אמר ליה: מדלי [יגביה] עסקך בדיקלא!

לרבא אמר ליה: חלי [ימתק] עסקך כתמרי של דקל! והיינו שתהיה סחורתך מתוקה אצל הקונים, משום שתמכרנה בזול.⁽⁹⁾

עוד אמרי ליה אביי ורבא לבר הדיא: חזן רומנא [עץ רמון] דקרחי [שגדל] אפום דני.

לאביי אמר ליה: עשיק [יתייקר] עסקך כרומנא! שתמכרנו ביוקר כרימונים.

לרבא אמר ליה: קאוי [לשון "קיהוי"] עסקך כרומנא! שתהיה סחורתך חמוצה כרימונים, והכל ישנאוה.

עוד אמרי ליה אביי ורבא לבר הדיא: חזן חביתא דנפל לבירא.

9. רש"י, והגרא"מ הרוביץ ביאר כמו שמצינו במנחות [פו ב] שחסרון הוא בין כשהוא מתוק

לאבוי אמר ליה: מתבעי [יתבקש] עסקך
 ויחזרו אחריו! **כדאמרי אינשי "נפל פיתא**
בכירא ולא אשתכחז", והיינו שיבוקש
 הרבה, ולא ימצא די ממנו לכל דורש.

לרבא אמר ליה: פסיד עסקך [תתקלקל
סחורתך] ושדיה ליה [ותשליכנה] לכירא!

עוד **אמרי ליה אבוי ורבא לבר הדיא: חזינן**
בחלומותינו עייר בר חמרא דקאי אאיסודן
[למראשותינו] ונוער!

לאבוי אמר ליה: מלכא [ראש ישיבה] הוית,
 ותדרוש ברבים. **וקאי אמורא [תורגמן] עלך,**
 להשמיע את דרשתך לרבים בקול רם, כקול
 חמור הנוער!

לרבא אמר ליה: תיבות "פטר חמור" גהיט
[ימחקן] מהפרשיות שבתפילד!

אמר ליה רבא לבר הדיא: לדידי חזי לי
לפרשיות התפילין שלי, ואיתיה לתיבות אלו
ולא נמחקו!

אמר ליה בר הדיא: וא"ו דפטר חמור ודאי
גהיט מתפילד! והיינו ש"פטר חמר" נכתב
בכתיב חסר, בלא וא"ו. (10) ובתפילין של
רבא היה כתוב בתחילה "חמור" בכתיב

מלא, ואחר כך מחק הסופר את הוא"ו⁽¹¹⁾.

לסוף אזל רבא לחודיה לגביה בר הדיא,
אמר ליה רבא: חזאי בחלומי דשא ברייתא
[דלת החיצונית] שבביתי, דנפלי!

אמר ליה: אשתך שכבא [מתה]! ונפילת
הדלת מרמזת על כך, משום שהאשה היא
השומרת את הבית כדלת.

עוד **אמר ליה רבא: חזיא כבי [שינים**
הטוחנות] ושני [שיני], דנתור [שהן נופלות]

אמר ליה: כנך ובנתך שכבן!

עוד **אמר ליה רבא: חזאי בחלומי תרתי יוני**
דפרחן!⁽¹²⁾

אמר ליה: תרי נשי מגרשת! שאשתו של
אדם קרויה "יונה". כמו שנאמר [שיר
השירים ה ב] "יונתי תמתי".

עוד **אמר ליה: חזאי תרי גרגלידי דליפתא**
[ראשי לפת]!

אמר ליה: תרין קולפי [מכות ממקל עב
כראש לפת] בלעת [תספוג]!

מדי, ורבא היה משתכר ביין, ונמצא שיפסיד
 בעסקו.

10. בעקידת יצחק [שם] העיר שבפתרון זה לא
 גילה את העתיד, אלא מה שכבר אירע, והוכיח
 מכך שחלק מחכמת פתרון חלומות היא להכיר
 את מצב מזלו של החולם, ובר הדיא הכיר ברבא
 שמזלו רע, כמו שאמר רבא עצמו [מו"ק כח א]
 "בני חיי ומזוני לאו בזכותה תליא מילתא"
 והיינו משום שהיה קשה יום, וראה מהרש"א.

11. הבית יוסף [או"ח לב כג ב] העיר הרי בר
 הדיא רצה להרע לרבא, ואילו כאן גילה לו על
 פסול בתפיליו, והצילו בכך מהנחת תפילין
 פסולות. וביאר שהסופר הרגיש בעצמו שכתב
 "חמור" מלא, ומחקו וכתב את הרי' על מקומו
 כראוי.

12. ראה הערה 25.

מבדרן [מתפזרים ומתפרסמים] בעלמא!

עוד אמר ליה רבא לבר הדיא: חזאי דאבקע רישי [נבקע ראשי], ונתר מוקרי [ונשר המח] ממנו!

אמר ליה בר הדיא: אודרא מבי סדיא נפיק [מוכין יצאו מן הכר שלמראשותיך].

עוד אמר ליה רבא לבר הדיא: אקרוין [הקראוניה] הללא מצראה [הלל שאנו קורין בליל פסח על נס יציאת מצרים⁽¹³⁾] בחלמא!

אמר ליה בר הדיא: רמז הוא שניסא מתרחשי לך! שכן קורין הלל זה בניסן, ו"ניסן" קרוי על שם הנסים שארעו בו.

הוה קא אזיל בר הדיא בהדיה עם רבא בארבא [בספינה], אמר בר הדיא בלבו: בהדי גברא כרבא דמתרחיש ליה ניסא, למה לי להפליג? והרי יש לי לחשוש שמא עתה יארע לו אותו הנס שנתבשר עליו בחלום, ותטבע הספינה, ורק הוא ינצל ואני אטבע! ⁽¹⁴⁾

בהדי דקא סליק [בשעה שעלה מהספינה], נפל סיפרא מיניה, אשכחיה רבא לאותו ספר, וחזא דהוה כתיב ביה: "כל החלומות הולכין אחר הפה!".

אמר רבא: רשע, בדירך קיימא ובפיך היו תלויים פתרון כל חלומותי. וצערתן כולי האי! שפתרת לי אותם לרעה, בשעה שיכולת

אזל רבא החוה יומא, ויתיב בי מדרשא כוליה יומא, אשכח הנהו תרי סני נהורי [סומים], דהוו קמנצו בהדי הדדי [שנתקוטטו ביניהם]. אזל רבא לפרוקינהו [להפריד ביניהם], ומחזוהו [הכוהו] לרבא תרי מכות, דלו [הגביהו] את המקל, כדי למחוייה עוד מכה אחרית, אמר רבא: מסתיי [די לי] במה שכבר הכיתם אותי. שהרי רק תרין קולפי חזאי בחלמי, ולא יותר.

לסוף אתא רבא לבר הדיא, ויהיב ליה אנרא לפתרון חלומותיו, בכדי שיפתרם לטובה. ואמר ליה חזאי אשיתא [יסוד חומת ביתי] דנפל!

אמר ליה בר הדיא לרבא: נכסים בלא מצרים קניתי! שנפילת חומת ביתך היא רמז שיהיו לך קרקעות רחבים ורבים בלא גבולות.

עוד אמר ליה רבא לבר הדיא: חזאי אפדנא [ביתו] דאביי דנפל, וכסיון אבקיה [כיסני העפר] שפרח ממפולת ביתו!

אמר ליה בר הדיא לרבא: אביי שכיב [ימות], ומתיבתיה ישיבתו של אביי אתיא לגבך! שאתה תהיה שם ראש הישיבה.

עוד אמר ליה רבא לבר הדיא: חזאי אפדנא דידי דנפיל, ואתו כולי עלמא ושקיל מתוך המפולת לבינתא לבינתא!

אמר ליה בר הדיא: רמז הוא, דשמעתך

13. כי רבא בחלמו ראה "הלל המצרי" שנאמר על נס קריעת ים סוף, שבו נצלו ישראל וטבעו אויביהם המצרים, ולכן חשש שכך יעשה גם לו שהוא האויב לרבא יטבע, ורבא ינצל.

13. נקרא כך כדי לחלק בינו לבין "הלל הגדול" שהוא פרק קלו בתהלים.

14. בבניהו ביאר שבר הדיא חשש דוקא לנס זה,

לפותרם לטובה. (15)

על כולהו הפתרונות מחילנא לך, בר [חוקן] ממה שפתרת לי שתמות אשתי, שהיא ברתיא דרב חסדא!

וקללו רבא ואמר: יהא רעוא דלמסר החוא גברא [בר הדיא] לידי דמלכותא, דלא מרחמו עליה! (16)

אמר בר הדיא: מאי אעביד לינצל מקללת רבא? הא גמירי "קללת חכם אפילו אם נאמרה בחנם, הרי היא באה ומתקיימת, (17) וכל שכן בקללת רבא, דבריא קא לייט לי, שהרי ציערתיו הרבה! אמר: איקום ואגלי אלך בגלות. דהרי אמר מר: "גלות מכפרת עון".

קם בר הדיא וגלי לבי רומאי, אזל יתיב אפתחא דריש טורזינא [שומרי האוצר] דמלכא.

ואותו ריש טורזינא חזא חלמא.

אמר ליה ריש טורזינא לבר הדיא: חזאי חלמא, דעייל מהטא באצבעתי!

אמר ליה בר הדיא: הב לי זוזא ואפתרנו לך!

ולא יהב ליה ריש טורזינא כלום, ולכן לא אמר ליה בר הדיא ולא מידי.

שוב אמר ליה ריש טורזינא לבר הדיא: חזאי בחלומי דנפל תכלא [תולעת] בתרתין אצבעתי. אמר ליה בר הדיא: הב לי זוזא ואפתור לך את החלום! ולא יהב ליה, ולכן לא אמר ליה את פתרון החלום.

שוב אמר ליה ריש טורזינא לבר הדיא: חזאי בחלומי דנפל תכלא [תולעת] בכולה ידא.

אמר ליה בר הדיא: רמז הוא, שנפל תכלא בכולהו שיראי [בגדים משי יקרים] דמלכא!

שמעי בי מלכא שהזיקה התולעת את השיראין, ואתייה לריש טורזינא וכמעט קא קטלי ליה, על שלא השגיח על אוצר המלך כראוי.

אמר להו ריש טורזינא: אנא, אמאי מגיעה לי מיתה? אייתו להאי פותר חלומות, דהוה ידע בזמן שהתחיל נזק התולעת, כשאמרתי לו את חלומי שנפל תכלא בשתי אצבעותי. ולא אמר לי מה פתרוננו, ואילו היה פותר לי

15. ראה ביאור הריטב"א בהערה 3 שבתחילה היה רבא סבור שבר הדיא עונה לכל אחד כפי טבעו מזגו ומזלו. ובבן יהוידע ביאר שסבר כי בר הדיא עצמו אינו יודע שהפתרון הולך אחר הפה, ולפי תומו פותרו לרע, עד שמצא בפנקסו שיודע כלל זה ופותר לרע מחמת צרות עין.

16. החזו"א [סנהדרין כ י] ביאר שהיה מותר לקללו, כי בר הדיא התחייב נידוי על שצער ת"ח, ואמרו [מו"ק טז א] שהמחוייב נידוי מקללים אותו. והוכיח מכאן שאם שב בתשובה

מסירים ממנו את הקללה יחד עם הנידוי, ואינה מזקת לו, שהרי בר הדיא הלך לגלות כדי לכפר על קללתו, ואילו התשובה מועילה רק לנידוי, איך חשב להפטר מהקללה, ובהכרח שמסירין שניהם יחד. ובקהלות יעקב [ב"ק מה] כתב שלא קללו, אלא התפלל שיענש, כי כך ראוי לו.

17. בבאר שבע [סנהדרין צ ב] תמה וכי עביד קוב"ה דינא בלא דינא. ובקובץ שיעורים [כתובות סב ב] ביאר שדיבור של פה קדוש פועל בכוחות הטבע גם אם האומר לא התכוון

אז בשעה שהתחיל הנזק, הרי אפשר היה להצילם. (18)

אייתתו לבר הדיא, אמרי ליה: אמטו זוזא דידיך [בגלל הזוז שדרשת],

ולא רצה ריש טורזינא ליתנו לך, ולכן לא הסכמת לפתור את החלום, ונמצא כי מחמת כן חרבו [נזוקן] שיראי דמלכא!

ב-11

כפיתו תרין ארזי [קשרו שני ארזים וכופפום] זה לזה בחבלא, אסור [קשרו] חד כרעיה [רגלו אחת] לחד ארזא, וחד כרעיה לחד ארזא, ושרו [התירו] לחבלא, והזדקפו שני הארזים ונתרחקו זה מזה, עד דאצטליק [נחתך] גופו של בר הדיא לשנים עד ראשו.

אמר רבא: לא מהילנא ליה עד דאצטליק גם רישיה ונפל בתרין חלקים! (19)

התירו את החבל לגמרי, ואזל כל חד וחד מהארזים וקם אדוכתיה, ואצטליק גם ראשו,

ונפל בתרין חלקים. (20)

שאל בן דמא, בן אחותו של רבי ישמעאל, את רבי ישמעאל: ראיתי בחלומי את שני לחיי שנשרו!

אמר לו: שני הלחיים של הפה, הם רמז, ששני גידודי רומי יעצו עליך רעה בפיהם, ומתו! (21)

אמר ליה בר קפרא לרבי: ראיתי בחלומי את הוטמי שנשרו!

אמר ליה רבי: רמז הוא, שחרון אף נסתלק ממך! כי החרון ניכר על החוטם, שבשעת כעס הוא מתחמם ומוציא הבל.

עוד אמר ליה בר קפרא לרבי: ראיתי את שני ידי שנחתכו!

אמר ליה רבי: רמז הוא שתתעשר, ושוב לא תצטרך למעשה ידיך!

לכך. ובמכתב מאליהו [ח"ד 222] ביאר שלולי היה בלב החכם קפידא על אדם זה, לא היה מקללו, ולפיכך אף שבמעשה זה שקללו, לא היה סיבה לקללו, הקללה חלה מחמת הסיבה הראשונה שגרמה לו להקפיד.

18. אף שאמרו לעיל כי חלום שלא נפתר אינו גורם לא טובה ולא רעה, היינו לגבי העתיד, אך בר הדיא נתבע על הסתרת ידיעתו בנזק שכבר החל.

19. גירסת הב"ח. וראה בכך יהודיע שמן השמים הראו לרבא את עונשו, שהרי רבא היה בכל ובר הדיא נענש ברומא.

20. בכך יהודיע ביאר שגופו נחלק לשנים, כי

הפריד בין איש לאשתו שהם כחד גופא, והחל ברגליו, כי אשתו נחשבת כ"רגל", כמבואר בזהר [בראשית קיב א] שעל אשת צדיק נאמר "רגלי חסידיו ישמור", ורבא לא הסתפק בעונשו עד שיחלק ראשו, כדי להדיע מעלת אשתו שהיתה עטרת בעלה. ויש שפרשו שעונשו התקיים בשני ארזים, כי על הצדיק נאמר "כארו בלבנון", והוא הפריד בין שני צדיקים שחלמו חלום אחד ופתרו בשני אופנים.

21. הב"י [רפח] הביא שיש אומרים שבשבת מתענים רק אם ראה חלום כגון שנפלו שיניו [שפתרונו על מיתת בניו, כדלעיל], וכתב שה"ה לכל החלומות שאמרו בפרק זה שהם רעים, אך החולם שנשרו לחייו, חלום טוב הוא לו, שהרי פתרונו שמתו היועצים רע עליו.